Подальші напрямки роботи ми вбачаємо у вивченні інших сторін сучасної української вальдорфської педагогіки та її впливу на соціалізацію, зокрема, впливу взаємодії вальдорфської школи з батьками на становлення соціальної компетентності учнів; більш детальне вивчення та диференціація батьків вальдорфської школи, що сприятиме індивідуалізації процесу взаємодії.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади. – К., 2003. – С. 34–41.

2. Вальдорфская педагогика: Антология. – М., 2003. – 494 с.

3. Глеклер М., Ланґхаммер С., Вихерт К. Воспитание и здоровье. Задача для педагогов, медиков, родителей. – Персефоне, 2006. – 252 с.

4. Концепція експерименту «Розвиток вальдорфської педагогіки на Україні» (Наказ МОН України №363 від 6 травня 2001).

5. Керягин Ф. Воспитание к свободе. – М., 1995. – 272 с.

6. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. – К., 2007. – С. 76–86.

7. Недвецкая М.Н. Сущностные характеристики продуктивности педагогического взаимодействия в образовательном процессе / Профессиональное воспитание: актуальность, проблемы, перспективы. Материалы научно-практической конференции. – М., 2005. – С. 196–200.

8. Учебные программы вальдорфских школ. – М., 2005. – 528 с.

9. Improving the quality of childhood in the European Union: Current Perspectives / Editors: C. Clouder, B. Heys, M. Matthes. – Brussels: Four Corner print, 2009 – C 22-51

The article clarifies the issue of psychological and pedagogical maintenance of Waldorf School with parents. Tasks are defined (diagnostics, education, consulting, communicative-motivational assistance). Content and forms are caused by interaction directions (monitoring-diagnostic, information-educational, consulting organizational-practical).

Key words: *Waldorf School, the interaction of schools with parents, psychological and pedagogical maintenance.*

З.М. Дяхтяренко

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті через психолого-педагогічні джерела досліджено сутність понять "соціалізація", "особистість" та "соціалізація особистості", описано, як основні фактори соціалізації (школа та сім'я) впливають на підростаючу особистість.

Ключові слова: *соціалізація, особистість, школа, сім'я, педагоги, батьки.*

У **фінансово-господарчій напрямку** взаємодії вальдорфської школи створені постійно діючі фінансова та господарча робочі групи, до складу яких входять вчителі та батьки, що здатні злійснювати цілеспрямовані форми взаємодії для вирішення окремих питань по благоустрою, ремонту, будівництва, фінансової підтримки діяльності. Важливою є організація спільної практично-трудової діяльності, у якій приймають участь вчителі, батьки та діти, що має практичне виховне значення та сприяє взаємодії. Також аспектом супроводу є сприяння залученню батьків та вчителів до соціальних проектів (наприклад, із допомоги деяким родинам).

Культурно-мистецька діяльність полягає в активізації та інтеграції батьків в організації дозвілля та культурно-мистецьких проектів – гуртків, свят, майстер-класів з рукоділля та ремесел, ярмарок, театральних вистав, та відкритих культурно-мистецьких заходів за програмою навчання, походів, виїзних практик, екскурсій, театральних фестивалів, середньовічних балів тощо. Це створює позитивний емоційний фон та реальне підґрунтя для співробітництва у вирішенні виховних завдань, зближує всіх учасників навчально-виховного процесу.

Організаційно-управлінська діяльність заснована на принципах колегіально роботи та активній співпраці з батьками в управлінні школою. Слід зазначити, що вальдорфської школи переважно створюються продовжують розвиватися, завдяки ініціативі батьків. Їх підтримці та спільними з учителями зусиллями. Це здійснюється шляхом постійної взаємодії колегії вчителів з батьківським активом, створення спільних постійно діючих та проектних робочих груп для вирішення поточних та стратегічних питань розвитку та управління школою, спільних щорічних загальношкільних конференцій.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід створює сприятливі умови ефективної взаємодії вальдорфської школи та батьків за рахунок вичерпного уявлення про зміст виховної діяльності один одного, можливості порозуміння щодо завдань і засобів виховного впливу, вибудові єдиних цілей та вимог, забезпечення дотримання гуманістичного стилю спілкування та взаємодії, активності та конструктивності практичної діяльності в різних напрямках та участі у самоврядуванні.

Висновки:

- Психолого-педагогічний супровід ми розглядаємо як комплекс психолого-педагогічних впливів, спрямованих на створення особливих умов для оптимізації та ефективності взаємодії школи з батьками.
- Психолого-педагогічний супровід взаємодії вальдорфської школи з батьками вирішує завдання діагностики, просвіти, консультативної допомоги, комунікативно-мотиваційного сприяння.
- Зміст та форми психолого-педагогічного супроводу визначаються основними напрямками взаємодії: моніторингово-діагностичним, інформативно-просвітнім, консультативним та організаційно-практичним (фінансово-господарська, культурно-мистецька, організаційно-управлінська).

Підростаюча особистість із певними біологічними задатками та суспільство, із культурою, мораллю, настановами та соціальними нормами поведінки не можуть існувати повноцінно один без одного. Макро- та мікросередовище відіграють головну роль у соціалізації особистості. І.Д. Бех у статті "Технологія правиловідповідного виховного процесу" визначає ризик, який нині досить високий та його не доводиться спеціально обґрунтовувати: він проявляє себе у дедалі загрозливішій моральній деградації суспільства [1, с. 6]. І нам не потрібно доводити, що соціалізація поширюється на всі сфери діяльності підростаючої особистості: навчання, працю, відпочинок, ігри, товаришування і т.д. Тобто, на все те, чим займається або оволодіває особистість під час щоденної взаємодії із оточенням. Таким чином, завдання педагогів і батьків – через естафети, рухливі та українські народні ігри, які вони грають із дітьми сформувати у особистостей власне "я"; осмислення своєї соціальної належності; соціальної позиції; соціальної ролі; соціального статусу; формування самооцінки і т.д.

Мета статті – описати, як основні фактори соціалізації (школа та сім'я) вплинуть на підростаючу особистість через естафети, рухливі та українські народні ігри. **Об'єкт статті** – процес соціалізації підростаючої особистості під час проведення естафет, рухливих та українських народних ігор.

Завдання статті:

1. Дослідити у психолого-педагогічних джерелах поняття "соціалізація", "особистість" та "соціалізація особистості".

2. Описати, яким чином соціалізація поширюється на всі сфери життя та діяльності особистості.

3. Описати, як школа та сім'я вплинуть на особистість через естафети, рухливі та українські народні ігри.

Проаналізувавши чимало психолого-педагогічної літератури та дисертаційних джерел, дослідниця І.В. Кучеренко у статті "Проблеми соціалізації підлітка в школі" робить висновки, що безсумнівну цінність становлять дослідження школи як фактора соціалізації; роботи, присвячені різним умовам соціалізації підлітків-школярів. Практичний інтерес викликають роботи, присвячені діяльності учнівських колективів у позаурочний час, педагогічному супроводу і корекції підліткової соціалізації. Особливе значення для аналізу процесів соціалізації підлітка у позаурочний час мають дисертаційні дослідження І.В. Гудовського, Н.В. Заверико, О.М. Кодатенка [5, с. 65].

З метою з'ясування сутності понять "соціалізація" та "особистість" звернемося до психолого-педагогічних джерел.

У психологічній енциклопедії О.М. Степанов дає таке визначення поняттю "соціалізація" (*лат. Socialis – суспільний*) – процес засвоєння індивідом суспільного життя і норм соціальних відносин у результаті спільної діяльності, спілкування з іншими людьми, навчання і виховання ... У вітчизняній психології проблема соціалізації розглядається у зв'язку з розвитком особистості у процесі її взаємодії з окремими людьми, соціальними групами і колективами. Вважається, що у процесі соціалізації людина набуває якостей, знань, формує свої переконання, оволодіває загальноприйнятими нормами життя у суспільстві. Соціалізація охоплює і пізнання людиною соціальної дійсності та оволодіння навичками спілкування і спільної

ності. Засвоєння соціального досвіду розширює сферу спілкування і взаємодії людини з оточуючими, що позитивно впливає на розвиток її саморегуляції та формування самосвідомості. У вітчизняній психології найповніше досліджені процеси соціалізації у дитячій і соціальній психології, де в якості соціалізації розглядалися сім'я, дошкільні заклади, школа, ВНЗ, трудові, спортивні та інші колективи [6, с. 332–333].

Поняття "соціалізація" Ю.Л. Трофімов трактує у широкому та вузькому розумінні: "У широкому розумінні поняття "соціалізація" використовується для визначення процесу, в якому людська істота з певними біологічними задатками набуває властивостей, необхідних для життєдіяльності у суспільстві. Теорія соціалізації покликана визначити, під впливом яких соціальних факторів виникають та установлюються ті або інші особливості особистості, механізм цього процесу та його наслідки для суспільства.

У вузькому розумінні соціалізація розглядається як процес, що забезпечує включення людини у ту чи іншу соціальну групу або спільноту. Формування людини як представника групи, тобто носія її цінностей, норм, установок, орієнтацій, передбачає вироблення у неї необхідних для цього властивостей та якостей" [7, с. 447].

У "Енциклопедії освіти" є трактування терміну "соціалізація"; описано: сутність та процес соціалізації; завдання соціалізації у педагогіці; фактори, які впливають на соціалізацію; фактор соціалізації – мова; коли та де застосовується поняття "соціалізація"; хто із науковців, дослідників і в який час зробив внесок у розвиток вчення про цю дефініцію; моделі соціалізації; виділено первинну (підготовчу) і вторинну (активну) соціалізацію тощо та зроблено висновки, що "соціалізація здійснюється поетапно, на основі універсальних методів, прийомів, засобів і форм виховання. … Соціалізація – поступове набуття особистістю соціального досвіду, розширення сфери її спілкування і діяльності, становлення самосвідомості, активної життєвої позиції, культури і багатства людських відносин. Подальше осмислення і використання поняття "Соціалізація" відбувається не лише у педагогіці, а й у філософії, історії, психології, соціології" [2, с. 834–835].

У психологічній енциклопедії О.М. Степанов дає таке визначення поняттю "особистість" – системна соціальна якість, якої набуває індивід у предметній діяльності та спілкуванні, що характеризує рівень і якість вияву у нього суспільних відносин. Народившись як індивід, дитина завдяки спілкуванню з дорослими поступово засвоює соціальний досвід людства і приєднується до системи суспільних відносин, які впливають на її потреби, інтереси, світогляд, переконання, тобто формують її як особистість. Особистість формується тільки з виникненням свідомості та самосвідомості. Це категорія суспільно-історична… [6, с. 236].

Щодо трактування поняття "особистість", Ю.Л. Трофімов робить висновки, що це індивід із соціально зумовленою системою вищих психічних якостей, що виявляється залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Ця система виявляється і формується у процесі свідомої продуктивної діяльності і спілкування. Особистість опосередковує та визначає зміст взаємозв'язків індивіда з суспільним та природним середовищем. У

філософсько-психологічному аспекті особистість – це об'єкт і суб'єкт історичного процесу і власного життя…

Поняття особистості тлумачиться неоднозначно – залежно від того, який підхід реалізується дослідником. Можна виділити якнайменше чотири аналітичних підходи – соціально-психологічний, індивідуально-психологічний, діяльнісний та генетичний [7, с. 101–102].

У "Енциклопедії освіти" описано: види, складові, де відбувається та як розглядають соціалізацію особистості; фактори соціалізації особистості та як вони поділяться; п'ять чинників розгляду соціалізації особистості, критерії соціалізованості людини тощо.

На основі різних визначень авторами енциклопедії виділено два взаємодоповнюючих тлумачення дефініції "Соціалізація особистості":

1) двосторонній взаємозумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення до системи суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду, і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість;

2) процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого складаються різноманітні зв'язки особистості із суспільством, засвоюється орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку [2, с. 835–836].

Досліджуючи різні чинники, поняття, які пов'язані із соціалізацією та особистістю, Ю.Л. Трофімов дає визначення "соціалізація особистості": "… Аналіз взаємодії особистості та її соціального оточення вимагає глибшого вивчення впливу соціальних факторів на поведінку й самосвідомість особистості у системі суспільних відносин, макро- та мікросередовищі. Цей процес має назву соціалізація особистості" [7, с. 446].

Щоб описати, як основні фактори соціалізації (школа та сім'я) впливають на підростаючу особистість через естафети, рухливі та українські народні ігри, було теоретично досліджено низку педагогічних систем та звернено увагу на дослідження І.Д. Беха [1]. Він описав чотирнадцять правил, які можна використати для розв'язання мети статті: 1) "формування у вихованця позиції бути достойним прийняти естафету людської духовності". 2) "культивування у вихованця потреби до морально-духовного багатства", 3) "морально-духовне самовипробування вихованця". 4) "організація життя вихованця, яке відповідне його морально-духовним цінностям". 5) "єдність сприятливої ситуації особистісного функціонування вихованця і ситуації його морально-духовного самовираження", 6) "дисгармонія у міжособистісному сприйнятті вихованців", 7) "перебування вихованця у ситуації "тертатися невідомістю". 8) "розпізнання вихованцем ситуації спокутування". 9) "символізація морально-духовної цінності". 10) "морально-духовне уподібнення", 11) "формування у вихованця морально здорового способу мислення", 12) "збагачення смисло-семантичного виховного тезаурусу вихованця", 13) "організація особистісно конструктивного спілкування вихованців", 14) "комунікативна виразність педагога у виховному процесі".

Таким чином (на основі правила 1), ми звертаємо увагу батьків та педагогів, які

повинні розповідати дітям про історичні події різних етапів розвитку України; вчинки, на які йшли українці заради національних та власних моральних принципів та через прислів'я та приказки ("Яблуко від яблуні далеко не котиться" та "Яка мати – такий син, який батько – такий син" (у гарному значенні); "Гора з горою не сходиться, а людина з людиною зустрінуться"; "Не тим час дорогий, що довгий, а тим, що короткий, бо згаяного часу і коньом не наздоженеш" тощо) (малі фольклорні форми – прислів'я, приказки, загадки, скоромовки тощо завжди співіснують з грами), рухливі та українські народні ігри ("Захисник фортеці", "Охорона капітана", "Король", "Воротар", "Месники", "Бий, дзвоне, бий!" або "Аркан", "Перестрілка", "Мандрівець на Січі" тощо), які передавалися з покоління у покоління у живій ігровій практиці, змінювалися відповідно до часу, збагачувалися новими історичними фактами, розвивати почуття відповідальності за власні вчинки; обов'язкові перед власною державою, народом, рідною; осмислення власної соціальної ролі для сучасного суспільства тощо [1, с. 6–7; 3, 4].

У сім'ї та у школі через інформаційні стенди, малюнки, моделі, власні вчинки дорослих систематично продемонстровувати підростаючій особистості ієрархію суб'єктивних потреб людини (правило 2). На цих доводити, що морально-духовне багатство – вершинна вихованості. Матеріальне багатство повинно стояти на найнижчій сходинці. Із цього приводу українці вигадували: прислів'я, приказки, стійкі вирази: "Добре ім'я – найкраще багатство"; "Вести за руку (допомагати комусь у чомусь)"; "Золота людина (правдива, добра, щаслива)"; "Хрещений мир (люди, об'єднані культурно-конфесійними цінностями християнської цивілізації)" тощо, рухливі, українські народні ігри та естафети: "А ми просо сіяли, сіяли", "Рокосіяна у полоні", естафети: "Кенгуру", "Альпіністи", "Рятувальник", естафета водами тощо [1, с. 7; 3, 4].

Вчителі та батьки, не принижуючи гідність дитини (правило 3), повинні у бесідах розповідати: чи можна афішувати недоліки своїх товаришів, оточуючих. Через створені ситуації дорослими, викликати прагнення у вихованця, на практиці перевірити власні морально-духовні надбання через самозвіт – суд совісті. Такі дії сприятимуть: виникненню емоційних переживань: сорому, страху та вини – як відторгнений негативний вчинок; задоволення та радість, гідність за власні дії – позитивний вчинок і т.д. [1, с. 7–8].

І.Л.Бех у правилі 4 звертає увагу дорослих на створення дитині реального морально-духовного середовища, яке випромінює людське добре, де вихованець житиме за законом своєї особистісної сутності із високою духовністю, людською гідністю, переконаннями у міжособистій справедливості та сходження суб'єкта до свого особистого ідеалу і т.д. [1, с. 8].

У правилі 5 дослідник описує міжособистісні умови (вихованець відчувати себе повністю у повній морально-психологічній безпеці, користуватися піклуванням, контролем, емоційно теплими, гуманними відносинами), які потрібно створити батькам і педагогам для повноцінного соціального життя індивіда. Ці ж умови можуть таїти у собі й певну небезпеку у плані його морального вдосконалення. Висновок: навчити дитину глибоко цінувати її сприятливу життєву ситуацію, сформувати почуття насолоди нею. Очікуваний результат – вихованець своїми

моральними діями виражатиме себе як носій людської доброзичливості, щедрості, справедливості стосовно оточуючих його людей [1, с. 8–9].

Вихованець, який випереджає своїх ровесників у морально-духовному розвитку, стає дещо неприступним і незбагненним для них (правило 6). Завдання дорослих – не злагоджувати це міжособистісне явище, а глибоко усвідомити, давши собі відповідь: "Чому так трапилося? Корисно це для мене, чи ні? Як я далі маю поводитися?" [1, с. 9].

Узагальнюючи правила 3-6, звертаємося до народної мудрості: "Ознака розуму – мудрість, ознака мудрості – спокій, ознака спокою – мужність", "Не красен провідник викладом, а живим прикладом" тощо. Доцільно вивчити дорослими і дітьми вірш Платона Воронька "Помагай". Рухливі та українські народні ігри сприятимуть закріпленню знань про вивчене: "Бій півнів", "Квач", "Гречка", естафети: "Пінгвіни", "Зустрічна естафета" тощо [3, 4].

Звернемо увагу педагогів і батьків на унікальність ситуації "зіткнення невідомістю" (правило 7): 1) через певний проміжок часу, коли вихованець забув про свій вчинок, звернутися до нього з пропозицією "серйозно поговорити" і чим в узагальненій формі буде висловлена така пропозиція, тим сильніше вона спричинить у виховання що внутрішню ситуацію; 2) саморозгортання рефлексорного процесу; 3) сильні емоційні переживання, які призводять до розвивально-конструктивних змін виховання [1, с. 9–10].

Педагоги і батьки повинні вихованцям роз'яснити поняття "виховання" і "спокушування" (правило 8) та знати, у якому віці друга дефініція становить небезпеку. Поради дорослим: 1) сприяти засвоєнню вихованцем знань про людські взаємовідносини – прояв щирих та нещирих емоцій; 2) розкривати захисні механізми, за допомогою яких сховані справжні мотиви – безкорисливість, чи вигода; 3) формувати уявлення про раціональну поведінку людини – внутрішній діалог між "хочу" і "потрібно" [1, с. 10–11].

У правилі 9 описано методичне правило символізації морально-духовної цінності – колективне створення предмету (витинанка, малюнок, прикрашення новорічної ялинки і т.д.) – символу етичної норми. Процес виготовлення – колективні позитивні переживання, певна велич, таїна, ритуальність, самостійне створення символу свого морально-духовного "Я" та приучення до цього ровесника... [1, с. 11].

Батьки та вчителі повинні знати, що мислительна операція уподібнення – основа пізнання світу (матеріальні предмети, явища, події) (правило 10). Вона розгортається стосовно власного "Я" – ідеального та ровесників. Індивід дає відповідь у першому та другому випадках – за якими ознаками він визначає свою подібність? Автор статті пише, що констатація явища особистісної подібності (особливо, коли уподібнюються позитивні утворення) значно мотивує процес морально-духовного вдосконалення, укріплюючи у виховання почуття впевненості та успіху [1, с. 11–12].

Узагальнюючи правила 7-10, звертаємося до народної мудрості: "У кого є страх, у тому є Бог", "У кому є Бог, у тому є й сором", "Добре ім'я - найкраще багатство", "Хоч піду до їх, та не піду в двір: хоч піду в двір, та не піду в хату; хоч піду в хату, та не сяду за стіл: хоч сяду за стіл, та не буду їсти", "З Богом починай, а руками кінчай", "Легше руками працювати, як головою" тощо. Рухливі та українські народні ігри

сприятимуть закріпленню знань про вивчене: "Абетка", "Білки, жолуді, горіхи", "Виклик номерів", "Подоляночка", "Пахи" тощо [3; 4].

Батьки та педагоги пам'ятайте, що під час формування у вихованця морально здорового способу мислення, який завжди має здійснюватися на фоні глибокого внутрішнього спокою, розслаблення (заспокійливий емоційний ефект), зосередженості і концентрації уваги на об'єктах розміркування тощо (правило 11) [1, с. 13].

Дорослі, словесно-термінологічне оформлення – основа зовнішньо і внутрішньо-мисленнєвий процеси. Над якими якостями працює дитина (негативні: приборкати гнів, не хвалитися тощо; позитивні: набути доброзичливості, зробити себе кращим тощо), залежить їх смисло-семантичне вираження (правило 12) [1, с. 13].

Педагоги і батьки повинні пам'ятати, що мистецтво спілкування – одне з вищих мистецтв. Є основні види потреб у спілкуванні: престиж, домінування, підкорення іншому, бути серед інших людей, у безпеці, бути індивідуальністю, піклуватися, цінувати, у красі (правило 13) [1, с. 13–16].

Слово педагога, батьків – гармонійне поєднання глибокого змісту і зворушливої мелодії. У системі "вихователь - вихованець" взаємини слід підняти до рівня високої емоційної напруги (подив, розчулення тощо) – результат використання комунікативних засобів виразності. Завдання дорослих – вміти та прагнути одухотворити, викликати глибокі позитивні переживання, смисло-ціннісні установки через пізнавально-творчі та предметно-практичні справи вихованця і т.д. (правило 14) [1, с. 16].

Проаналізувавши правила 11–14, звертаємося до народної мудрості: "Хто людей питає – той і розум має", "Людей питай, а свій розум май", "Розуму за гроші не купиш", "Говори мало, слухай багато, а думай ще більше", "Слова, як медок, та від них не холодок", "Говоріть так, щоб словам було тісно, а думкам просторо" тощо. Рухливі та українські народні ігри, естафети сприятимуть закріпленню знань про вивчене: "Місяці", "Бери коня", "А ми просо сіяли, сіяли", "Виклик номерів", "Куці-бобки", "Перепілка", "Шевчик", "Гонка м'ячів по колу" і т.д. [3; 4].

Зверемо увагу, що "… для працівників освіти доцільно знати характеристики особистості, які сприяють її активній соціалізації: здатність до змін ціннісних орієнтирів; уміння знаходити відповідність між власними цінностями й вимогами соціальних ролей; орієнтація не на певні конкретні вимоги, а на універсальні моральні людські цінності…" [2, с. 834]. Ці ж характеристики особистості повинні бути притаманні і педагогам, і батькам.

Таким чином, можна зробити висновок, що основним завданням педагогів і батьків – не бути безпечними, бездіяльними під час виховання та навчання у макро- і мікросередовищі підростаючої особистості, а допомогти (наприклад: через естафети, рухливі та українські народні ігри) засвоїти основні соціальні знання та навички, які будуть виникати у різних сферах уже дорослого життя.

Слід наголосити, що "сьогодні Україна прагне сформувати європейський стиль життєдіяльності, відповідно до якого: особистість повинна бути відкритою; мати набір життєвих орієнтацій; дотримуватися такої життєвої позиції та світобачення, які б дозволяли крокувати у ногу з часом; здатна реалізувати свій творчий потенціал та отримувати задоволення від життя у суспільстві" [2, с. 836].

Література

1. Бех І.Д. Технологія правиловідповідного виховного процесу // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 5. – К. – Житомир, 2003. – Кн. 1. – С. 6–16.
2. Енциклопедія освіти. – К., 2008. – 1040 с.
3. Знайшов – не скач, згубив – не плач: Укр. прислів'я, приказки, усталені вирази та порівняння, загадки, скоромовки, щедрівки. – К., 2006. – 318 с.
4. Крутяк О. Рухливі ігри та естафети в школі. Посібник для вчителя. – Тернопіль, 2008. – 80 с.
5. Кучеренко Т.В. Проблеми соціалізації підлітка в школі // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Вип.5. – К. – Житомир, 2003. – Кн. 1. – С. 65–68.
6. Психологічна енциклопедія. – К., 2006. – 424 с.
7. Психологія: Підручник / За ред. Ю.Л. Трофімова. – К., 2000. – 558 с.

In article through psycho-pedagogical sources the essence of concepts "socialization", "person" and "socialization of the person" is investigated; it is described, how major factors of socialization (school and family) influence the growing up person through relay races, mobile and Ukrainian national games.

Key words: *socialization, the person, school, family, teachers, parents, relay races, mobile and Ukrainian national games.*

Т.С. Журжу

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ СПІВРОБІТНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ

Стаття присвячена дослідженню особливостей прояву професійної деформації співробітників пенітенціарних установ. В ході проведення емпіричного дослідження показано, що однією з основних проблем, що виникають у співробітників внаслідок впливу професійної деформації, є агресія, яка, в свою чергу, впливає на якість життя співробітників виправно-трудових установ.

Ключові слова: *професійна деформація, агресія, якість життя.*

Однією з найважливіших умов існування суверенної української держави є забезпечення в ній правопорядку. В системі органів, які вирішують це складне завдання, особливе місце належить пенітенціарним установам. На них і покладена функція покарання, вони здійснюють виховну і профілактичну дію на правопорушників, сприяють їх ресоціалізації.

Насьогодні в структурі Державного департаменту України з питань виконання покарань знаходиться 180 установ, зокрема, 131 виправна колонія, з яких 12 – для утримання жінок, 11 – виховних колоній для неповнолітніх і 3 слідчих ізолятора. В Автономній Республіці Крим знаходиться дві виправно-

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
імені Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Том XIII, частина 1

За редакцією академіка С.Д. Максименка

Київ – 2011

ББК 88я43 **ISSN** 2077-2289
П 78
Наукове видання
Видається з 1999 р.
Друкується за ухвалою Вченої ради
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 15089-3661Р від 21.04.2009 р.

Редакційна колегія:
С.Д. Максименко *(гол. ред.),* дійсний член НАПН України, докт. психол. н., ***М.-Л.А. Чепа*** *(заст. гол. ред.),* канд. психол. н., ***Ю.Т. Рождественський*** *(відповідальний секретар),* канд. психол. н., ***Н.М Бугайова*** *(відповідальний секретар),* канд. психол. н . ***Н.В. Чепелєва,*** член-кор. НАПН України, докт. психол. н., ***М.Й. Боришевський,*** член-кор НАПН України, докт. психол. н. ***В.О. Моляко,*** дійсний член НАПН України, докт. психол. н. ***Г.О. Балл,*** член-кор. НАПН України, докт. психол. н. ***Н.Ю. Максимова,*** докт. психол. н. ***С.І. Болтівець,*** докт. психол. н., професор. ***В.В. Клименко,*** докт. психол. н., професор ***В.В. Москаленко,*** докт. філософ, н., професор.

ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т.XIII, част. 1. – К., 2011. – 480 с.

У збірці висвітлюються актуальні проблеми загальної та педагогічної психології. Збірка адресована як фахівцям, так і тим, хто цікавиться сучасним станом психологічної науки.

Внесено до оновленого переліку наукових фахових видань України постановою президії ВАК України від 10.03.10. №1-05/2.

О.І. Кузьменко - літературний редактор
В.С. Пастушенко - технічний секретар
О.І. Кузьменко – коректура

© Інститут психології імені Г.С. Костюка — підготовка, впорядкування, 2011.
© «ГНОЗІС» — видавництво 2011.

ЗМІСТ

Т.В. Алексєєва
Філософсько-психологічні підходи до визначення феномену відповідальності особистості.....9

З.О. Антонова
Системно-інтерсуб'єктивні особливості економічної соціалізації особистості на підлітковому етапі.....18

В.С. Бажанюк
Психологічні особливості розвитку когнітивної сфери дітей з природничою обдарованістю.....26

Л.Є. Бегеза
Соціометричний статус практичного психолога в педагогічному колективі як критерій його адаптованості.....33

Н.П. Берегова
Дистанційне навчання в системі професійної підготовки психологів.....41

О.О. Березіна
Дослідження психологічних особливостей осіб літнього й похилого віку.....49

Ж.П. Вірна
Автобіографічні чинники соціальної зрілості особистості.....59

С.С. Вірний
Соціально-психологічний модус тривожності невротичної особистості.....65

Н.К. Вічалковська
Особливості навчання дітей з обмеженими можливостями в умовах загальноосвітньої школи.....72

Л.В. Галаган
Результати першого етапу емпіричного дослідження особливостей розвитку конкурентоздатності безробітних – майбутніх підприємців.....79

Д. Гошовська
Проблеми гендерної соціалізації особистості в контексті набуття фахової ідентичності: емпіричний ракурс.....86

О. Гошовська
Особливості самоприйняття і психозахисту дітей у процесі соціалізації 92

Я. Гошовський
Феноменологія ресоціалізації: до проблеми виведення інтегративної дефініції 99

Н.П. Дашенко
Психолого-педагогічний супровід взаємодії вальдорфської школи з батьками 106

З.М. Дехтяренко
Науково-практичні проблеми соціалізації підростаючої особистості 113

Т.С. Журжу
Професійна деформація співробітників пенітенціарних установ 120

Т.А. Зеленська
Особливості ідентифікаційної матриці студентської молоді 128

О.Є. Іванашко
Створення умов для інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад 135

Н.Г. Іванова
Психологічні особливості процесу професійної підготовки та їх вплив на розвиток правоохоронців в умовах ВНЗ 142

І.А. Кибанова
Неформальні стосунки засуджених як суспільно-психологічний феномен місць позбавлення волі 149

О.Г. Карагодіна, І.Ю. Никонова
Завдання ресоціалізації вихованців дитячих будинків: психоаналітична перспектива 155

В.В. Ковалік
Проблеми етнічної ідентифікації в структурі самосвідомості особистості 164

В.Л. Козачун
Місце соціальної депривації у клініці соматичних захворювань (на прикладі бронхіальної астми) 172

ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Том XIII, частина 1

За редакцією академіка С.Д. Максименка

Підписано до друку 17.02.2011. Формат 60 х 84/16.
Гарнітура Ukrainian Pragmatica. Папір «Maestro Guttenberg»
Друк виконано на обладнанні RISOGRAPH GR–3750.
Ум.-друк. арк.27,6 Обл.-вид. 24.0 арк.
Наклад 300 прим.

Фірма «ГНОЗІС»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Межигірська, 82А